

ALBERT SOLER

ELS MANUSCRITS LULLIANS DE PERE DE LLEMOTGES*

A la memòria de François Louis-Lefebvre

París va ocupar en els plans de Ramon Llull un lloc preeminent. A la *Vita coaetanea*, just la primera vegada que el beat surt dels dominis de la Corona d'Aragó en missió apostòlica (1287), podem llegir que «*direxit uersus Parisius gressus suos ad communicandum ibidem mundo, quan sibi dederat Deus, Artem*» (ROL, VIII, 283); i, en efecte, anar a París a explicar què era i què comportava l'Art equivalia a anar a dir-ho al món sencer: la ciutat del Sena era el centre del món intel·lectual, sens dubte; i (sense haver-ho de matisar gaire) podem ben dir que era la capital del regne més poderós d'Occident.

Llull era conscient que obtenir qualsevol cosa a París implicava fer-se sentir tant a la Universitat com a la Cort. És per això que el beat va adreçar una *Epistola ad regem Franciae* i una altra *ad Universitatem parisiensem* en què sol·licitava la creació de monestirs de missioners.¹ La petició reapareix dirigida als dos poders en un passatge força conegut del *Llibre de meravelles* (almenys començant cap al final d'aquella estada parisenca).² No sabem

* Aquest treball s'inscriu dins del Projecte d'Investigació PB 91-0662 del Programa Sectorial de Promoció General del Coneixement de la DEICYT.

1. Hi ha encara una tercera carta, *ad quendam amicum*, en què s'insisteix en la mateixa idea i es demana la intercessió davant del rei. Vegeu les *Epistolae* a Martène-Durand, 1717, cols. 1315-1319. De vegades hom ha datat aquestes cartes vers 1300; J. N. HILLGARTH (1971, 50, n. 12) i A. BONNER (1980, 80, n. 34) han raonat de manera convenient la pertinença dels textos a la primera visita de Llull a París.

2. El beat s'hi projecta d'una manera evident: «—Fill —dix lo ermità—, un hom qui

el cert si Llull es va arribar a entrevistar amb Felip IV el Bell, en aquella ocasió; ³ en canvi, la *Vita* informa amb precisió que va aconseguir d'ensenyar a la Universitat el seu *Commentum seu compendium Artis demonstrativae*:

«19. Veniens ergo Raimundus Parisius tempore cancellarii Bertoldi, legit ibidem in aula sua commentum, Artis generalis ⁴ de speciali praecepto praedicti cancellarii.» (ROL, VIII, 283.)

Bertaut de saint Denys no va ser elegit canceller fins el mes de desembre de 1288. Llull era a la ciutat probablement des de l'estiu de 1287.⁵ Aquest any i escaig que pot haver transcorregut entre l'arribada i l'assoliment d'un dels seus objectius, Llull l'havia de dedicar per força a conèixer un medi desconegut i complex, i a fer contactes que li permetessin de fer-se escoltar.

---

lonch temps havia treballat en la utilitat de la Sgleya romana, vench a París, e dix al rey de França e a la Universitat de París que en París fossen fets monestirs hon fossen apreses los lenguatges de aquells qui són infaels, e que hom en aquells lengatges treledàs la *Art demonstrativa* [...]» ENC, ed. de Salvador Galmés, IV, 107. Per a la qüestió de la data, vegeu BONNER, OS, II, 14.

3. HILLGARTH 1971, 49 afirma: «*The Vita and other sources provide evidence that Lull was received by Philippe le Bel on each of his three main visits to Paris.*» Però en aquest cas la *Vita* no diu res d'una entrevista amb el rei; el passatge del *Llibre de meravelles* és l'únic indicatiu d'aquest primer contacte amb el sobirà francès. Si més no, el beat va intentar d'establir-hi relació a través de l'*Epistola ad regem Franciae* i l'*Epistola ad quemdam amicum*.

4. BONNER 1980, 79 considera que, com que existeix una obra anomenada *Commentum seu compendium Artis demonstrativae*, el comentari sobre l'Art que la *Vita* esmenta ha de ser precisament aquesta obra; aquests mots del text s'haurien d'editar, doncs, en cursiva; Bonner afegeix: «El canvi de "*demonstrativa*" en "*generalis*" no deuria sorprendre en vista de passatges com el del *Liber de fine* (Palma 1665, p. 110) on parla de "*Arte Generali, aut compendiosa, sive inventiva, vel demonstrativa, quae idem sonant*."» (*Ibid.*, n. 29.) La interpretació em sembla plausible.

5. El viatge de Llull va començar anant de Montpeller a Roma; en arribar-hi, ens diu la *Vita*, el papa Honori IV acabava de morir (el 3 d'abril de 1287). El llibre diu aleshores: «*Propter quod derelicta curia, direxit versus Parisius gressus suos* [...]» (ROL, VIII, 283). El passatge vol indicar segurament que Llull no es va estar gaire temps a Roma.

El que havia de ser el seu principal deixeble i col·laborador a París, Tomàs Le Myésier, era aleshores un jove *socius* de la Sorbona (HILLGARTH 1971, 159) i és improbable que en aquell moment fos una persona gaire influent.⁶ Amb la Cartoixa de Vauvert i els seus monjos, només tenim constància que s'hi relacionés a partir de 1298, durant la seva segona estada (HILLGARTH 1971, 156). En canvi, sabem que Llull va tenir contactes amb un intel·lectual, i al mateix temps home d'Església, d'un cert relleu, que es movia aleshores a París: Pere de Llemotges. Hi ha raons que fan pensar que aquest va ser l'home de Llull a la Universitat (i potser a la Cort) durant la seva primera estada a la ciutat.

Pere de Llemotges era una mica més gran que Ramon Llull (nasqué a Donzenac, prop de Briva, cap a 1230). Va fer estudis a París i va arribar a ser mestre en teologia i segurament també en arts; devia acabar els estudis pels volts del 1270. Fou diaca i obtingué una canongia a Évreux, però rebutjà en dues ocasions la dignitat episcopal. Morí de sobte el 2 de novembre de 1306 a Blaia, prop de Bordeus, on havia anat a predicar. Llegà una biblioteca de cent vint volums a la Sorbona, col·legi del qual havia estat soci.⁷

El cas és que la relació de Ramon Llull amb Pere de Llemotges no ha merescut gaire atenció; potser pel fet que la seva amistat no va tenir uns resultats tan manifestos com els que va produir la que el beat va conrear amb Tomàs Le Myésier.⁸ Pere de Llemotges no va compilar ni manipular

6. Que sapiguem del cert la relació entre ambdós personatges s'estableix quan Le Myésier, des d'Arras (on ja era canonge), fa arribar al beat les seves cinquanta *Quaestiones*; Llull era aleshores a París (en la seva segona visita) i li va respondre el juliol del 1299. Tanmateix, com diu HILLGARTH 1971, 161 les qüestions plantejades per Le Myésier «*reveal not only a good scholastic training but considerable knowledge of Lull's different writings*» i això permet de suposar que el canonge d'Arras coneixia amb anterioritat almenys les doctrines lullianes.

7. Tota la informació biogràfica que poseïm sobre el personatge prové de tres fonts principals: els obituaris de la Sorbona (GLORIEUX 1966, I, 176) i de la catedral d'Évreux (DELISLE 1868-1881, II, 168), i la història dels bisbes de Llemotges del prelat coetani Bernat GUI, *Nomina episcoporum lemovicensium (Recueil: 756)*. No existeix cap estudi biogràfic complet sobre Pere de Llemotges.

8. HILLGARTH, en el seu treball fonamental i, en tants sentits, exemplar sobre Llull i el lullisme a França, li dedica amb prou feines un parell de pàgines (1971, 158-159).

materials lullians fins a confegir una obra tan extraordinària com l'*Electorium*, posem per cas; però va posseir almenys cinc manuscrits d'obres del beat i hi va treballar més del que ens pensàvem. Ofereixo en el present treball una descripció exhaustiva d'aquests còdexs (avui tots a la Bibliothèque Nationale, de París, *BNP*), que permet de constatar l'amplitud de la col·lecció d'obres lullianes que Pere de Llemotges va arribar a posseir i la coherència que aquest conjunt guarda en relació amb els plans de Llull assenyalats més amunt. L'existència en els manuscrits d'un treball minucios del llemosí demostra que l'acostament d'aquest intel·lectual a l'obra de Llull no va ser només anecdòtic. El fet que cap de les obres contingudes als còdexs sigui posterior a 1289 sembla indicar que la col·laboració entre els dos personatges es va limitar a aquesta primera visita del beat a París; en efecte, tot fa pensar que els manuscrits van ser elaborats al mateix temps, abans del final de 1289.⁹ He afegit, després de la descripció, un inventari del que hem conservat de la biblioteca formidable de Pere de Llemotges; d'aquesta manera podem considerar el lloc que els cinc manuscrits ocupen en el context dels interessos del seu propietari.¹⁰

Per a la descripció he seguit el model proposat per P. Bohigas, A. M. Mundó i A. Soberanas (1973). Em sembla un patró clar i exhaustiu que permet que la ressenya que s'ofereix tingui una utilitat àmplia. Presento cada descripció dividida en set grans apartats (assenyalats després només amb la xifra romana corresponent):

- I. Matèria del còdex. Dimensions.
- II. Organització del suport material i del text en aquest suport (quaderns, ratllat, caixa del text, reclams i signatures...).

9. Com dic, no contenen cap obra posterior a aquesta data i, a més, com es pot comprovar, tots presenten una similitud formal molt acusada. Per aquest extrem i per la possibilitat que existissin més manuscrits lullians de Pere de Llemotges, avui perduts, vegeu SOLER 1991.

10. Tinc en curs de publicació a *Traditio* una monografia extensa sobre Pere de Llemotges i Ramon Llull que analitza i interpreta les dades que recull el present treball. Vull agrair a l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes del CNRS i a la secció de manuscrits occidentals de la Bibliothèque Nationale, París, les facilitats que m'han brindat durant la meva recerca.

- III. Foliació.
- IV. Relligadura.
- V. Lletra (tipus d'escriptura, títols i rúbriques, caplletres...).
- VI. Anotacions posteriors al copista.
- VII. Dades per a la història del manuscrit i datació.

1. *Manuscrit français 24402 de la BNP*

I. Es tracta d'un volum compost de cent tres folis de pergamí prim, més un de guarda, que fan 215 x 315 mm amb una gran regularitat. Transmet només el *Livre d'Evast et de Blaquerne*.

II. Els fulls es distribueixen en tretze quaderns de quatre fulls, excepte el segon que conté a més un full escadusser, i el darrer que en té tres. Els folis han estat col·locats carn contra carn i pèl contra pèl. L'escriptura es distribueix en dues columnes per pàgina, de quaranta-sis ratlles cada una. La caixa del text fa 148/149 x 238/241 mm i l'espai entre les columnes 17 mm. El ratllat ocupa tot el marge esquerre del recto dels folis (o tot el marge dret del verso); 30 mm més avall d'on acaba la caixa hi ha dues línies marginals horitzontals separades per un espai de cinc mil·límetres. No s'observen senyals del punxat. El reclam dels quaderns apareix en el marge inferior, a la part dreta, en les línies marginals horitzontals; no ha estat ornamentat.

III. No hi ha cap mena de foliació antiga. N'hi ha una de moderna, en xifres aràbigues escrites amb llapis, al centre del marge superior del recto de cada foli. No ha comptat el primer foli, que conté l'índex de l'obra.

IV. La relligadura és del segle XVII, de pergamí i cartró, de color ocre. No hi ha ni teixell ni cap mena de rastre d'escrit al llom. A l'interior de la coberta anterior hi ha una nota de mà del segle XIX que informa que el còdex va ser llegat per Pere de Llemotges a la Sorbona i que conté una novella etc. Al verso de la guarda, la mateixa mà ha escrit «1308». A l'interior de la contracoberta hi ha una anotació en llapis, molt esborrada; s'hi endevina «*de V statibus mundi*» però no he pogut llegir la resta.

V. La lletra és gòtica librària. El volum ha estat escrit tot sencer per

una sola mà. Els títols són de la mateixa mà, però falten tots fins al capítol *De la temptacion que Natane fist a Blaquerne* (foli 8); després encara en falten alguns, com ara al foli 17v, el del capítol vint.¹¹ Les caplletres i les inicials han estat ornamentades en blau i vermell; s'observa la indicació prèvia a sota.

VI. El darrer foli (numerat 102) va ser tallat de dalt a baix i posteriorment cosit. Aquest accident ocorregué després que el còdex fos llegat a la Sorbona, atès que l'ex-libris de la biblioteca ja hi figurava i va ser tallat:

«*Iste liber est pauperum magistrorum de Sorbona ex leg[a]to magistri Petri de Lemovitis, quondam sotii domus h[ui]us. In quo continetur: Romantium de .v. statibus m[un]di. Pretii .lx. solidus. Cathenabitur. Secundus.*»¹²

En aquest mateix foli, al marge inferior esquerre, de mà diferent però també medieval, hi ha escrit:

«*Pro pergamento: .viii. solidus, .viii. denarius parisi. Pro scriptura: .xxix. sol., .iii. den. Pro correctura: .ii. sol. .x. den. Pro illuminatura: .xiii. den. Pro ligatura: .xvii. den. cum custodia. .xlii. sol. .iii. den. par.*»

Es tracta, sens dubte, del compte que hom va presentar per la confecció del còdex;¹³ tot i que el volum va costar inicialment quaranta-dos sous

11. El mateix copista els ha assenyalat al marge inferior dels folis 1, 2v, 3v i 4v.

12. Tots els llibres del llegat de Pere de Llemotges porten aquesta inscripció d'entrada a la Sorbona al darrer foli o a la guarda posterior. Les signatures que porten els manuscrits corresponen a les que els va atribuir l'inventari de la Parva Libraria de l'any 1338; el 57è apartat d'aquest inventari és dedicat als *Libri Raymundi* (vegeu DELISLE 1868-1881, III, 71) i n'hi figuren tretze. El manuscrit que ens ocupa, tanmateix, és el segon dels *Libri in gallico*. La indicació *Cathenabitur* significa que el manuscrit es trobava en aquells moments no a la Parva Libraria, sinó encadenat a la Magna Libraria, una gran sala de treball; la quantitat de diners assenyalada indica el que un lector havia de dipositar per a endur-se el llibre en préstec.

13. No és l'únic cas entre els manuscrits de Pere de Llemotges. El volum Regin. lat. 1554 de la Biblioteca Apostòlica Vaticana conté un full de comptes escrits per ell mateix on figuren salaris de copistes i els pagaments a llibreters. Vegeu BATAILLON 1988.

i tres denaris de París, anys més tard el registre de la Sorbona estimava que hom havia de dipositar seixanta sous per a obtenir-lo en préstec. En tot el volum no hi ha cap lletra comparable a la d'aquestes dues anotacions.

Madeleine Mabilbe (1970) ha estudiat la calligrafia de Pere de Llemotges; la caracteritza com a molt personal, poc aplicada, molt irregular i sovint inclinada a l'esquerra. Les lletres més pròpies són una *a* inicial, la *d* i la *g* i la *s* final sempre llarga; cal afegir una *r* amb una asta vertical molt prolongada. Al manuscrit franc. 24402 hi ha algunes anotacions que pertanyen sense cap mena de dubte a Pere de Llemotges.¹⁴ Escriu sempre amb una tinta marró fosc molt característica i que apareix en anotacions d'altres volums. La primera nota la trobem al sumari de la novel·la que hi ha al primer foli; al marge esquerre del verso ha anotat una omisió important: «*Le quint livre, de vie hermitainne.*» Al foli 1vb, en el passatge «*Et ce saint home preescha et moustra l'entencion*», ratlla «*home*» i escriu «*prestre*». Al foli 2va, al passatge «*et per la courpe de mon fil desirer voeil touz jourz*», ratlla «*fil*» i escriu «*fol*»; a 83a afegeix «*de*» a la paraula «*mandoit*»; semblantment, a 88a afegeix «*im*» a «*possibleté*». Alguns cops anota un títol d'un capítol oblidat pel copista: a 22va «*de gousters*», 22vb «*de sentir*», 23b «*de foi*», 24vb «*de charité*», 25va «*de justice*», 26b «*de prudences*», 67vb «*laudamus te*», 93a «*de essence*», 94a «*de unité*». D'altres, afegeix alguna paraula que hom ha saltat, al foli 29va «*fesons*», 34b «*par aventure*», 36b «*s'endormi*», 43a «*une letre*», 69b «*manieres*», 83vb «*et*», 88vb «*sunt*». Al foli 85b escriu «*contricion*» i «*lampes*» en un espai que el copista havia deixat prèviament en blanc; en ambdós casos, però, intenta de fer una lletra més grossa, librària, similar a la del copista.¹⁵

Però hi ha, a més, tota una sèrie d'anotacions fetes amb llapis on retrobem les característiques calligràfiques referides; són de lectura difícil

14. Segons HILLGARTH 1971, 158, n. 42 només el ms. lat. 16112 i el ms. lat. 16114 contindrien notes autògrafes d'aquest personatge, però l'apreciació no és exacta; vegeu la resta de descripcions.

15. Encara a 74b ens trobem amb un cas similar on hom afegeix «*voie*» amb una calligrafia librària que sembla de Pere de Llemotges. Al foli 88 del ms. lat. 16199 ens trobem amb un altre cas semblant, però aquí no hi ha dubte que es tracta d'ell mateix.

perquè estan molt esborrades. En la majoria dels casos es tracta d'epígrafs sobre els capítols; per exemple, al foli 3v «*Evast qui fait une question a Blaquerne*»; o al marge dret del foli 22 «*L'abeesse qui munstre a les dames [...] desus de mout beles [...] fleurs de lis et d'aut[res...] de diverses couleurs*». Els epígrafs són freqüents però acaben al foli 31va. En llapis també ha fet alguna correcció o ha anotat algun títol oblidat.¹⁶

Hi ha, a més, anotacions pertanyents a altres mans, totes antigues. Una lletra cursiva molt petita que trobem al llarg del volum i que ha indicat el títol dels capítols al marge inferior (6v, 8, 10, 10v, 12, 13, etc.). Unes correccions als folis 35v i 42a. Algunes correccions en llapis a 17, 35v, 51b, 64; unes xifres en llapis a 83v, 84 i 85. Unes anotacions en llapis vermell, il·legibles, a 37 i 75v. Al *Livre d'ami et d'Amé* hi ha una numeració d'una part dels versicles.

VII. Els llibres de Pere de Llemotges van romandre a la Sorbona durant segles. A principi de 1707 encara hi eren, segons el testimoni exprés de Claude Chastelain.¹⁷ Amb la revolució de 1789 els fons de les biblioteques religioses i privades van anar a parar a diversos dipòsits anomenats *literaris*; a partir de 1794 aquests fons van començar a ser distribuïts, primerament a la Bibliothèque Nationale i després a altres establiments com la Bibliothèque de l'Arsenal o Sainte-Geneviève.

16. Com ara a 30b, en el manament «*le samedi coutiveras*» en què ratlla aquesta última paraula i escriu al marge «*festeras*». O bé, al marge inferior del foli 3v on anota el títol. «*De la question que Evast fist a Blaquerne son fils .iii.*».

17. A començaments d'aquest any, el P. Jean B. du Sollier li va demanar que examinés els manuscrits lullians que hi havia a la Sorbona. Chastelain li diu en una carta; «*Là je trouvay onze volumes in folio d'inégales grandeurs, mss. des OEuvres de Raymond Lulle, non en la grande Bibliothèque qui est sur la Grand-Salle des Actes vers le bas de la Court, mais dans ce qu'on nomme la petite Bibliothèque située au bout du jardin qui est audelà de l'Eglise et qui est contenue en trois galeries assez grandes, l'une sur l'autre. C'est dans la plus haute où sont ces onze volumes, tous en lettres gothiques, quelquesuns de différentes mains.*» Hi esmenta els lat. 16116, 16114, 16117, 15385, 16111, 16115, 16118, 16112 i 16119 (aquest últim sense relligar). Vegeu GAIFFIER 1967.

2. *Manuscrit latin 16112 de la BNP*

I. Volum de cent quaranta-tres folis de pergamí força prim, llevat dels dos darrers folis que són força més gruixuts. Els fulls amiden 205/208 x 288/290 mm. Conté: de R. Llull, *Disputatio fidelis et infidelis* (folis 1-34). *Compendium seu commentum Artis demonstrativae* (34v-130); de Guillem de saint Cloud, *Calendarium reginae Mariae* (131-141); taules astronòmiques (142-143).¹⁸

II. Compost de deu quaderns de sis fulls cada un, més un darrer quadern de cinc fulls (folis 131-141) i més un full solt; en aquest darrer quadern, el foli 136 ha estat afegit i té unes dimensions més petites que la resta. El costat pèl és acarar amb el costat pèl, i el costat carn, amb el carn. Es veuen els senyals del punxat per al traçat de les ratlles. En els folis 1-130, la caixa amida 135 x 215 mm; als folis 131-141, fa 135 x 225 mm. L'escriptura és a dues columnes; en els cent trenta primers folis tenen quaranta ratlles cadascuna, però en els folis 131-141 en tenen quaranta-nou. El ratllat de la caixa en els cent trenta primers folis es caracteritza per: tres línies marginals horitzontals (al marge superior, una molt propera a la primera línia recriu, però les altres dues força més amunt), dues línies marginals verticals (tant al marge dret com a l'esquerre, una molt propera a la línia de justificació però l'altra força al costat), les línies recrius no traspassen les línies de justificació; és idèntic al dels manuscrits lat. 16113, 16114 i 16119. Hi ha reclams al marge inferior del verso dels folis.

III. Hi ha una foliació moderna en xifres aràbigues que compta tots els folis del volum de l'u al 144 (que és un foli enganxat a la contracoberta). La tercera obra conté una foliació antiga, al centre del marge superior, en xifres aràbigues.

IV. Relligadura en pergamí i cartró, de color ocre; segle XVII. És idèntica a la dels lat. 16113 i 16114 i a la del franc. 24402. Al lloc on una mà moderna ha escrit una primera paraula il·legible, i després «*Raymundi Lulli Opera Ms*». Al foli encolat a la coberta i a la contracoberta hi ha un escrit en francès que podria ser del segle XVI o XVII.

18. Es tracta de quatre *Tabulae equationis Saturni*, dues *Tabulae mediorum cursuum Solis* i dues *Tabulae mediorum cursuum Lune*.

V. Escrit per tres mans diferents que fan una lletra gòtica librària: 1-130, 131-141, 142-143. El primer d'aquests copistes em sembla el mateix dels volums lat. 16113, 16114 i 16119.¹⁹ Els tres copistes es fan ells mateixos les rúbriques; encara que en alguns casos les rúbriques han quedat per fer (112v, 115, 117v, 118, 120v, 121, 124, 126). De vegades es veuen les indicacions per als títols, als marges (90, 100, 112v...). En els folis 131-141 les inicials han quedat per fer.

VI. Els folis 1-130 han estat revisats per dos correctors: a la part inferior dels folis 12v i 24v trobem l'anotació «*Cor. R. et I.*».²⁰ Aquests correctors, per exemple, han intervingut als folis 4, 8, 23, 30v, 33v. Al foli 36 hi ha un comentari marginal «*Notatur quod qui legit hanc artem non debet argentum accipere*»; i encara a 96v una altra mà comenta «*In creatura minorem partitionem inter [...]*». En aquests folis, que contenen les dues obres lul·lianes, no hi ha cap anotació que puguem atribuir a Pere de Llemotges.

El segon copista, al foli 131, en iniciar la seva tasca, escriu «*Assit principio sancta Maria meos*». El corrector d'aquests folis no és cap dels dos que han intervingut en la primera part del còdex; el foli 136, que ha estat afegit, conté una llarga correcció. Hi ha diverses anotacions que pertanyen sens dubte a Pere de Llemotges; al foli 135v fa dues notes en una de les quals aclareix «*scilicet altitudine sole in meridie*»; a 138 trobem també dues notes, al marge esquerre (a dalt) diu «*Nota de sciendo etate lune*»; al foli 138v, també observa «*Nota de sciendo loco solis medio*».

Al foli 141v trobem l'ex-libris habitual de la Sorbona:

«*Iste liber est pauperum magistrorum de Sorbona ex legato magistri Petri de Lemovicis, quondam socii domus huius. In quo continentur: Libri Raymundi philosophi De disputatione fidelem contra infidelem. Item de commendatione antiquorum sapientum et artificum.* Pretii 20 solidorum. Novenus inter libros Raymundi.*»

*Una altra mà gòtica (que ha corregit els ex-libris de tots aquests manuscrits) afegeix «*Item Compendium artis demonstrative*».

19. Cal fer notar que el catàleg de manuscrits datats de SAMARAN-MARICHAL 1974, 497 diu que els manuscrits lat. 16114, 16119 i 16485 han estat copiats pel mateix escriptor, però no diu res del manuscrit 16112.

20. *I.* ha estat el corrector també dels volums 16113, 16114, 16119.

De fet, al verso del foli 130 (el mateix en què acaba el *Compendium*, el bibliotecari de la Sorbona ja hi havia anotat en llapis «*Est Disputatione fidelem contra infidelem et Liber [...]*» (la resta és il·legible).

És força manifest que es tracta d'un volum factici que ha afegit una obra breu a un manuscrit prèviament existent: el *Calendarium* (que potser ja duia incorporades les taules astronòmiques dels folis 142-143) al manuscrit lul·lià. L'ex-libris esmentat indica que la incorporació és antiga.²¹

3. *Manuscrit latin 16113 de la BNP*

I. Volum de cent folis de pergami força prim, que amiden 205 x 287/290 mm. Conté: Llull, *Lectura super figuras Artis demonstrativae* (1-53). *Liber propositionum secundum Artem demonstrativam* (53v-83). *Liber tartari et christiani* (83-100).

II. Compost de set quaderns de sis folis cadascun; el quart té intercalats dos fulls de pergami més gruixut, en els quals s'hi han dibuixat les figures de l'Art (folis 41-42 i 61-62). El costat pèl dels fulls va acarat amb el costat pèl, i el costat carn va acarat amb el costat carn. Es veuen els senyals del punxat. El ratllat dels folis és igual que el del manuscrit lat. 16112. Escripura a dos corondells, de quaranta-dues línies als primers dotze folis i de quaranta a partir del foli tretzè. La caixa fa 135 x 215 mm. Els reclams dels quaderns són al marge inferior dret i no presenten cap ornamentació. Al marge inferior dret del recto d'alguns folis s'observen restes d'algunes indicacions en tinta vermella i negra que segurament es referien als quaderns (alternen xifres àrabigues i romanes).

III. Foliació moderna al marge superior dret del recto dels folis, en xifres àrabigues.

IV. Relligadura idèntica a la dels manuscrits anteriors; del segle XVII. Al llom hi ha alguna anotació il·legible. Guardes de pergami gruixut; a l'anterior hi ha la indicació d'entrada a la Bibliothèque Nationale (de

21. El catàleg SAMARAN-MARICHAL 1974, 497 ja indica «*Les ff. 131-141, indépendents à l'origine, sont l'objet d'une autre notice; les ff. 142-143, qui contiennent des tables astronomiques, sont d'une main contemporaine, mais ont été ajoutés*».

l'any 1869) i al verso una descripció del contingut; a la posterior hi ha restes d'una anotació en llapis, del bibliotecari de la Sorbona, en la qual només es pot llegir «*Raymundi [...] liber [...]*».

V. Escrit en lletra gòtica librària, tot de la mateixa mà, que sembla la mateixa que la primera del manuscrit lat. 16112 (folis 1-130). La tinta té el mateix color marronós. Els títols semblen de la mateixa mà del copista; han estat prèviament indicats als marges. Es veuen algunes indicacions per a les rúbriques dels títols (7, 12v, 13v, 58v, 79, 79v, 82). Caplletres en blau i vermell, ornamentades en aquests dos colors. Ornamentació senzilla, en vermell, de les inicials. Calderons en vermell i blau. Les figures són en verd, vermell, blau, groc i negre.

VI. Al marge superior del primer foli llegim «*Sorbonne 761*». Trobem la menció «*Cor. I.*» als folis 76v, 82v i 100v (d'aquest corrector en trobem notes als folis 8, 8v, 9, 9v, 13v, 14, 15, 18, 20, 20v...); té el costum de tallar les astes de les *l* i les *b* amb una ratlleta.

Hi ha anotacions de Pere de Llemotges; es tracta de correccions (als folis 19b, 21, 39va, 46va), de passatges repetits que ell assenyala com a sobrers («*vacat*», 10va, 20vb, 57ab, 90a, 90vb), incorporacions de títols oblidats (8, 9v), de paraules saltades (8, 10v, 14a, 15va, 17va, 23, 23va, 24a, 24b, 26va, 40va, 41b, 42vb), de comentaris i remarques (15vb, 17, 19ab, 19va, 22vb, 24b, 29b, 40vb, 41a, 41b, 44va, 58b, 87vb, 88a, 88vb, 89b, 90ab, 90va, 91va, 91b). Al *Liber tartari et christiani* hom ha numerat en llapis tots els capítols que fan referència a un verset del credo *Quicumque vult*; es podria deure a Pere de Llemotges.

Una mà que ha fet diverses anotacions apareix també en el manuscrit lat. 16119 i ha estat reconeguda com a pertanyent a Gerard d'Utrecht (SAMARAN-MARICHAL 1974, 503); aquest fa una lletra molt característica i escriu sempre amb una tinta molt esblanqueïda.²² Són seves les següents intervencions: 1, 1v, 2v (marge inferior), 4, 8, 8v, 25, 37v i 38, diverses anotacions a les figures dels folis 41-42 i 61-62, 63, 63v, 66, 67,

22. De Gerard d'Utrecht en sabem molt poc; que va morir entre 1326 i 1338, que va pertànyer a la Sorbona durant el provisorat de Joan des Vallées (1299-1315) i els manuscrits que posseïa i que s'han conservat a la Bibliothèque Nationale. Vegeu MABILLE 1971.

74. Cal fer notar que són de la seva mà moltes indicacions d'«*exemplum*» que trobem al llarg de les obres (17b, 32vb, 34b, 36va, 38b, 46a, 57b).

Al foli 100v hi ha l'ex-libris de la Sorbona:

«Iste liber est pauperum magistrorum de Sorbona ex legato magistri Petri de Lemovicis, quondam socii domus huius. In quo continetur: * Liber Raimundi qui dicitur Chaos.** Pretti .lx. solidorum. Catbenatus est. Secundus.»

* Segueix un signe que no sé desxifrar. ** Una mà també gòtica afegeix «*Lectura super figuras artis demonstrative. Liber propositionum. Expositio super Quicumque vult salvus esse*».

4. *Manuscrit latin 16114 de la BNP*

I. Volum de trenta-set fulls de pergamí força prim, que amida 210 x 275 mm. Conté: Llull, *Liber de quaestionibus per quem modus Artis demonstrativae patefit* (1-15), *Liber de gentili et tribus sapientibus* (15v-73).

II. Compost per sis quaderns de sis fulls, més un darrer full afegit. Els fulls van acarats pèl contra pèl i carn contra carn. Es veuen els senyals del punxat. El ratllat és idèntic al dels altres dos volums anteriors. Escriptura a dues columnes, amb quaranta ratlles a cada una. La caixa fa 135 x 215 mm. No hi ha reclams en els quaderns.

III. L'única foliació que hi ha és moderna, en xifres àrabis, al marge superior dret.

IV. Relligadura idèntica a la dels tres còdexs anteriors, del segle XVII. Al lloc hi ha alguna cosa escrita, il·legible. Guardes de pergamí gruixut. A l'interior de la coberta hi ha una anotació d'una mà del segle XIX que especifica el contingut del volum, també hi ha una tarja que diu «*Volume de 74 feuillets plus le feuillet 1 préliminaire 8 juin 1869*» i a sota, d'una mà més antiga, «64».

V. Una sola mà a tot el volum; lletra gòtica librària. Sembla la mateixa mà del manuscrit anterior i del següent (i primera del lat. 16112). Rúbriques de la mateixa mà; es veuen les indicacions prèvies dels títols

(31a, 32vb, 39v, 42v). Calderons, caplletres i ornamentacions en blau i vermell.

VI. Porta la menció «*Cor. I.*» als folis 48v i 72v. Hi ha, però, diverses correccions de tres mans antigues diferents: 1) foli 6, 27v, 28, 34v; 2) foli 21 i 21v, 23va, 31, 51, 50b, 55a (sembla posterior a Pere de Llemotges perquè al foli 50b esmena una anotació seva); 3) s'hi observen també anotacions de Pere de Llemotges: fa correccions (1v, 15v, 27vb, 28a, 33vb, 38va), afegeix termes oblidats (32b, 32va, 50b, 67va), introdueix comentaris i remarques (especialment «*Nota*»; 11a, 26v, 58a, 60a, 62b, 65va, 67a).

Al revers del foli 74 hi ha l'ex-libris de la Sorbona:

«Iste liber est pauperum magistrorum de Sorbona ex legato magistri Petri de Lemovicis, quondam socii domus huius. In quo continentur: Quaestiones negative et Liber de gentili et tribus sapientibus.* Pretii .xx. solidorum. Carbenabitur. Quartus inter libros Romundi.»

* Una mà també gòtica afegeix «*Libellus de quaestionibus per quemmodum artis demonstrativae patebit*».

5. *Manuscrit latin 16119 de la BNP*

I. Volum de cent trenta-nou folis de pergami prim que amida 210 x 298 mm. Conté: *Liber de prima et secunda intentione* (1-15v); *Liber de quattuordecim articulis fidei* (16-136). Els quatre darrers folis són en blanc. El primer foli del volum està en mal estat: una part ha estat esquinçada i s'ha tornat a cosir de nou; en falta un fragment.

II. Compost de deu quaderns, sis fulls, més un darrer de quatre fulls. Els fulls estan acarats pèl contra pèl i carn contra carn. S'observen els senyals del punxat per al traçat de les ratlles; ratllat idèntic al dels tres anteriors. Escripura a dues columnes de quaranta línies cadascuna. La caixa amida 135 x 215 mm. Reclams dels quaderns al marge inferior esquerre del verso dels folis; sense ornamentació.

III. Foliació moderna, a l'angle superior dret; compra folis en xifres aràbigues (no ha comprat els fulls en blanc del final del volum).

IV. Relligadura del segle XVIII, de cartró recobert de pergami tenyit de color verd. Segons una carta (ja esmentada) de C. Chastelain al P. J. B. du Sollier, datada el 22-IV-1707, aquest manuscrit era a la Biblioteca de la Sorbona però sense relligar (vegeu GAIFFIER 1967, 167). Teixell vermell, amb lletres daurades «*Raimund Lullius De Intent. et 14 articul. fidei*». Guardes de paper. A l'interior de la coberta hi ha una anotació de mà del segle XIX que descriu el contingut del volum; a la primera guarda «*Volume de 136 feuillets. Le feuillet 1 est mutilé. 8 juin 1869*».

V. Escrit per una sola mà que sembla la mateixa que la dels dos manuscrits anteriors (i que la primera del manuscrit lat. 16112). Les rúbriques han estat fetes pel mateix copista. Es veuen dues indicacions en llapis per als títols (35v i 62v) i una en tinta (108). Caplletres, calderons i ornamentació en blau i vermell. No s'observen les indicacions de les caplletres.

VI. Al final de cada quadern retrobem la indicació «*Cor. I*»; s'aprecia la mà d'aquest corrector als folis 8a, 10, 17, 74v i 86v. Hi ha nombroses anotacions de Pere de Llemotges: correccions (1b, 19a, 25a, 36b, 38vb, 43b, 48b, 63va, 71b, 77b, 85b, 88a, 105v, 112); restitucions de paraules oblidades (24v, 26va, 39b, 39va, 43b, 47a, 52va, 59va, 63b, 63va, 83a, 87a, 101v, 103, 109a, 112, 112v); i un gran nombre de passatges remarcats amb «*Nota*», alguns amb comentaris afegits (5v, 7v, 8b, 17vab, 30v, 35vab, 36b, 38ab, 38vb, 39b, 40, 42vb, 47b, 47vb, 50, 50v, 51a, 51va, 52a, 52va, 53b, 53vb, 54vb, 55, 58v, 59va, 62a, 64b, 64vb, 65v, 65vb, 66vb, 68v, 69, 70, 72ab, 73v, 74v, 75v, 77b, 77va, 78b, 78vab, 79b, 79v, 80, 80vab, 81ab, 81vb, 82a, 82v, 84a, 85ab, 85v, 86a, 86vb, 87a, 88vb, 90a, 90va, 91b, 91vb, 92a, 92vb, 93, 94, 94v, 96ab, 108a, 110vb, 111v, 118a, 123va, 128b, 128v, 129b, 129v, 132b, 132v, 133, 133v, 134, 134v, 135v).

Gerard d'Utrecht també va treballar intensament en aquest manuscrit; són anotacions seves les que trobem als folis: 2, 14v, 16, 27v, 40v, 41v, 42a, 43v, 47b, 50, 59, 62, 73v, 77v, 78, 82, 82v, 89v, 90, 94, 94v, 115, 121v, 123, 124, 130. Es deuen a ell les nombroses indicacions d'«*exemplum*» que hi ha al llarg dels textos.

Al foli 136v hi ha l'ex-libris de la Sorbona:

«Iste liber est pauperum magistrorum de Sorbona, ex legato magistri Petri de Lemovicis, quondam socii domus huius. In quo continetur Liber Remondi De intentione et* articulis.** Pretii .xx. solidorum. Cathenatus. Primus inter libros Remondi philosophi.»

* Una mà també gòtica escriu «de» al damunt d'«et». ** La mateixa mà afegeix «fidei ad longum declaratis».

ALBERT SOLER
Universitat de Barcelona

APÈNDIX: Inventari dels manuscrits conservats de Pere de Llemotges

La següent llista és un intent de reconstrucció de la imponent biblioteca de Pere de Llemotges, a partir d'aquells manuscrits que va posseir i que ens han pervingut. Es basa en la llista de còdexs que va establir L. Delisle (1868-1881, II, 167-168) i en el seu catàleg del fons de la Bibliothèque Nationale que prové de la Sorbona (1870), completats i corregits amb la bibliografia sobre el llemosí. Algunes identifications de manuscrits es basen en el fitxer que la secció de codicologia de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes (París) ha confeccionat sobre Pere de Llemotges, o en dades que la senyora Laurette Braunschweig ha tingut l'amabilitat de facilitar-me; aquesta investigadora té en curs d'elaboració una tesi doctoral sobre la primitiva biblioteca de la Sorbona que aportarà moltes notícies inèdites sobre Pere de Llemotges, els seus manuscrits, els seus mètodes de treball etc.

Bibliothèque Nationale de Paris; mss. llatins:

3156

Odo, Morimundensis Abbas, *Tractatus de analeticis ternarii*. Ricard de sant Víctor, *De trinitate* (vegeu *Inventaire général des manuscrits latins de la Bibliothèque Nationale*, vol. IV [mss. 3014-3277], París 1958).

7320

1. *Liber magnus iudiciorum* (fragm.), compilació de: tractats astrològics d'Almansor

(37-40v), de Guillem l'Anglès (40v-43v), del Pseudo-Hipòcrates (44-47v), d'Abraham ibn Ezra (44-46), de Messahala (48-58), Ptolemeu, *Quadripartitum*, traducció de Plató de Tivoli (61-104v).

II. Albumasar, *De revolutionibus nativitatem*.

(vegeu BIRKENMAJER 1949, 23, 28).

7434

Roger Bacon, *Perspectiva* (13-48v). Albumasar, *De electionibus et de aspectibus astronomiae perspectivae*. Roger de Herfordia, *De computo. De compositione et usu astrolabii* (els folis 49-59 són autògrafs, segons M. MABILLE 1976).

7561

Recull d'*exempla* (dec la dada a la indicació de Laurette Braunschweig. Hi ha anotacions marginals autògrafes).

15212-15213

Psautier, avec les postilles de Nicolas de Gorran (DELISLE 1870).

15279

Guillem Durand, *Rationale divinatorum officiorum*.

15362

Jacobi de Viterbo, *Questiones de quodlibet. Tacuinus, cum addicionibus magistri Dondonis* (70). *Tacuinum sanitatis* (128). *Liber serapionis* (172). *Liber Avicenne de viribus et medicinis cordis, translatus a mag. Arnaldo Barcione* (191). *Glose super antidotarium a Job. de s. Amando* (200). *Practica geometrie* (201). *Tabula super totam logicam* (211) (DELISLE 1870).

15554

Correctorium biblie secundum hebreos, grecos et latinos (DELISLE 1870).

15559

Pere de Joan Olivi, *Postillae super Genesis*.

15576

Nicolau de Gorran, *Postillae in Ecclesiasticum*.

15588

Cinc *principia* sobre la Sagrada Escripura. Pere de Joan Olivi, *Postilla in Matthaeum* (15), *Postilla in Epistola ad Romanos* (135), *Postilla in Cantica Cantecorum* (153) (vegeu d'ALVERNY 1974).

15598

Nicolau de Gorran, *Postillae in Lucam*.

15845

Folis 200-208, Godofred de Fontaines, *Quodlibets* (autògrafs, vegeu MABILLE 1976, n. 6 i 247).

15863

Egidi de Roma, *De predestinatione et praescientia, De formatione corporis humani in utero* (18v), *De materia caeli contra Averroistas* (56), *De peccato originali* (65v), *Quaestiones de resurrectione mortuorum* (70), *Contra gradus et pluralitatem formarum* (83) (vegeu LUNA 1988, 199).

15932

Homélies de Bède, S. Grégoire, S. Augustin, Origène et Haimon (DELISLE 1870).

15934

Sermons sur les saints, attribués à Humbert (DELISLE 1870).

15953

Sermons dont les principaux sont attribués à: de Mally, Nic. de Mans, cancellarius Odo, G. ep. Camerac, N. de Byart, Guibertus de Tornaco. Postilles sur les Lamentations de Jérémie (162). *Etienne de Bourbon, sur le don de crainte* (188) (DELISLE 1870).

15970

Esteve de Borbó, *Tractatus de septem donis Spiritus Sancti*.

15971

Exempla, extrets en general dels *Sermones vulgares et communes* de Jaume de Vitry (3-16, 27-32, 45-67). *Lapidarius* (17-18). Tractat de moral (18-26). Relats de la *Disciplina clericalis* de Pere Alfons (57-67). Sermons pronunciats entre 25-I-1260 i 11-XI-1261 (68-232): alguns són de Robert de Sorbon; al foli 87, sermó de Pere de Llemotges en el dia de sant Germà (28 - VIII - 1260) (vegeu WELTER 1927, 130, n. 31; GLORIEUX 1933, 365; SCHNEYER 1972, 671-686. Conté alguna part autògrafa, MABILLE 1970; segons LECOY 1868, 106 tot el ms. seria autògraf).

15972

Préceptes des seize premiers livres de Priscien mis en vers (85). *Traité élémentaire des huit parties du discours* (109) (DELISLE 1870). Iohannes Damascenus, *Aphorismi* (133-155). *Sermones* (174-177) (volum factici format per Pere de Llemotges. Els folis 133-155 i 174-177 són autògrafs. Al foli 177 hi ha un sermó del llemosí predicat als frares menors el 1280. Vegeu també SAMARAN-MARICHAL 1974, 477 i 698).²³

16049

Martyrologe d'Usuard, précédé d'un calendrier à l'usage d'Évreux (DELISLE 1870).

16055

Jaume de Voragine, *Legenda aurea*.

23. DELISLE 1868-1881, II, 167, indica que també el lat. 16017 va pertànyer a Pere de Llemotges, cosa que no és certa. Probablement es tracta d'un error per «16617».

16099

Bartomeu l'Anglès, *De proprietatibus rerum* (segons DELISLE 1870 en conté dos exemplars. BATAILLON 1988, 269).

16100

Vicent de Beauvais, *Speculum doctrinale*.

16112

Ramon Llull, *Disputatio fidelis et infidelis. Compendium seu commentum Artis demonstrativae*. Guillem de saint Cloud, *Calendarium reginae Mariae*.

16113

Ramon Llull, *Lectura super figuras Artis demonstrativae. Liber propositionum secundum Artem demonstrativam. Liber tartari et christiani*.

16114

Ramon Llull, *Liber de quaestionibus per quem modus Artis demonstrativae patefit. Liber de gentili et tribus sapientibus*.

16119

Ramon Llull, *Liber de prima et secunda intentione. Liber de quattuordecim articulis sacrosanctae Romanae Catholicae Fidei*.

16122

Egidi de Roma, *Super De causis, Super De generatione et corruptione* (96).

16124

Egidi de Roma, *De regimine principum. Collectio catholicae et Canonicae Scripturae ad defensionem ecclesiasticae ierarchiae* (103) (DELISLE 1868-1881, II, 167 el marca amb un interrogant, però a SAMARAN-MARICHAL 1974, 700 s'assenyala que conté anotacions autògrafes).

16157

Egidi de Roma, *Commentum in libros physicorum Aristotelis*.

16166

Gerard de Brolio, *Commentum super librum de animalibus*.

16184

Liber aggregatus Serapionis in medicinis simplicibus

16192

Joan de sant Amand, *Breviarium de Antidotario. Aerolae Antidotarium*.

16194

Gilbert l'Anglès, *Compendium medicinae*.

16206

Haly Abenragel, *Liber de iudiciis astrologiae*.

16207

De crepusculis (3-18) (vegeu BIRKENMAJER 1949, n. 50).

16210

Tabulae astronomicae ab anno 1293.

16280

Joaquim de Fiore, *Liber concordiae Novi et Veteris Testamenti.*

16299

[Bérengaud] *sur l'Apocalypse. Divers extraits théologiques* (93). XII s. (DELISLE 1870).

16356

Ysidori synonyma. Summa Moralis in 5 partes divisa (39). *Meditatio S. Bernardi* (158). *De vitiis et virtutibus* (DELISLE 1870; però, a 1868-1881, II, 167, ell mateix assenyalava que només la «deuxième partie» va pertànyer a Pere de Llemotges).

16390

i. *Vicentius Belvac., Epistola de morte amici consolatoria* (15), *de eruditione liberorum* (55). XIII s. En tête, fragment d'un traité de comput, calendrier (6v), et morceaux sur l'Écriture et la théologie.ii. *Rob. de Vallerbi, De ortu scientiarum* (135). *De arte opponendi et respondendi* (175v). *De communibus artium liberalium* (194) et *mathematicarum* (201). XIV s.(DELISLE 1870. Els folis 1-14 són autògrafs, segons MABILLE 1970, 46. BÉRIOU 1978, n. 13. *De arte opponendi et respondendi* es troba també al ms. 16617).

16396

Pere de Llemotges, *De oculo morali* (3-46). *Excerpta theologica* (48-108) (DELISLE 1874, 167 el marca amb un interrogant, però BIRKENMAJER 1949, 27 aclareix que no hi ha cap dubte sobre el seu possessor; segona part autògrafa, MABILLE 1970, 46).

16397

Fragments de textos mèdics (59-60). Extractes de llibres de Joaquim de Fiore i dels seus deixebles. (Vegeu BÉRIOU 1986, 106.)

16407

Bartomeu de Bologne i Simó de Lens, *Quaestiones in libros Sententiarum* (vegeu GLORIEUX 1955; autògraf segons MABILLE 1970, 46).

16419

Somme sur la pénitence (DELISLE 1870).

16435

De instructione puerorum. De penitentia (15). *Sermones* (121v). *De X preceptis* (128). *Tractatus moralis de oculo* (146) (DELISLE 1870).

16468

Felip el Canceller, *Summa super Psalterium.*

16481

Col·lecció de 219 sermons predicats entre 28-X-1272 i 12-XI-1273 a París, per

diversos oradors; sermons de Pere de Llemotges: sobre la Quinquagèsima (124), sobre el Dijous Sant (186). (Vegeu LECOY 1868, 107-108; WELTHER 1927, 130, n. 31; SCHNEYER 1972, 686-694; N. BÉRIOU 1978 i 1987, 165-167).

16482

Pere de Llemotges, *Distinctiones* (1-284; 350-356). (S.v. *Dives*, sermó de Pere de Llemotges). Col·lecció de sermons predicats entre 1261-1264 (285-349) (els folis 285-356 són autògrafs. LECOY 1868, 107-110; Vegeu MABILLE 1970, 46; SCHNEYER 1972, 665-671; BÉRIOU 1987, 165-167).

16485

Nicolau de Gorran, *Distinctiones* (1-207) (els folis 208-262 van ser afegits després de 1338 segons SAMARAN-MARICHAL 1974, 707).

16492

Guiu d'Évreux, *Sermones*. Extractes d'obres de Pere Comestor (201) i Hug de Fouilly (221v). Guiu d'Évreux, *Distinctiones* (250).

16493

Guiu d'Évreux, *Sermones et distinctiones de tempore et de festis*.

16501

Sermones (autògraf, vegeu MABILLE 1970, 46). Sermó del llemosí «in festivitate s. Vicentii», fol. 277v).

16503

Sermons (DELISLE 1870).

16525

Alà de Lille, *Quadripertita edictio contra hereticos. De XII lapidibus* (52).

16558

Extractiones de Talmut. Littere super condemnatione Talmud edite (232v) (DELISLE 1870).

16586

Abrégé ou extraits des ouvrages d'Aristote, de Priscien, de Hugutio, de Porphyre, Boèce, etc. (DELISLE 1870).

16610

Expositio sompniorum. Honorii imago mundi (26) (DELISLE 1870).

16614

Costa ben Luca, *Sphera volubilis* (foli 122) (primer foli d'aquesta obra; autògraf. Indicat per la sra. Laurette Braunschweig).

16616

Egidi de Roma, *Commentum in librum de anima*.

16617

Mag. Guill. de Shyrenode, *Introductiones in logicam. Ejusdem, Sincategoremata* (23). *De insolubilibus* (46v). *De sobhismatibus* (50v). W[alteri de Burley] *Obligationes* (54v). *Petitiones contrariorum* (62v). [Lamberti *summula*] (64v). *Ars opponendi et respondendi* (131). *De communibus artium liberalium* (161v). *De logica* (171). *Grammatica* (183). *Arts dictaminis* (206) (DELISLE 1870, L' *Ars opponendi et respondendi* és també al ms. 16390).

16653

Claudi Ptolemeu, *Quadrupartitum cum glossis Haly*.

16655

Arzachel, *Canones ad tabulas tholetanas*.

16658

Doctrina tabularum secundum Arzerchel hispanum, qui dictus est Albaitegui, Calendarium (32v). *Tabule ad comotum spectantes* (38v). *Tabule astronomie* (43v) (DELISLE 1870. Els folis 31v-32 contenen càlculs autògrafs sobre la *Nativité* de Richard de Fournival, vegeu BIRKENMAJER 1949, 28).

16663

Jerònim de Moravia, *Tractatus de musica*.

16681

Egidi de Roma, *Commentum in libru Rhetoricae Aristotelis*.

16701

Fulcoi, *Carmen de nuptiis Christi et ecclesiae*.

16717

Thomas Capuanus, *Ars dictaminis*. A la fin, *lettre de Nicolas IV pour la Terre Sainte* (155), et *lettre des évêques de Normandie à Boniface VIII pour Simon, abbé de s. Taurin d'Évreux* (157v) (DELISLE 1870).

ms. franç. 24402

Ramon Llull, *Livre d'Evast et de Blaquerne*.

Biblioteca Apostòlica Vaticana; mss. reg. lat.:

244

Boeci, *Consolatione philosophiae* (43-65) (segons indicació de Laurette Braunschweig).

1191

(Vegeu BATAILLON 1988, n. 10).

1261

Ricard de Fournival, *Nativité* (vegeu BIRKENMAJER 1949).

1554

Joan d'Altavilla, *Architrenius* (109-166) (vegeu BATAILLON 1988).*Biblioteca John Rylands de Manchester:*

Ms. llatí 454

Ricard de sant Víctor, *In Nabum* (segons consta a l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes de París, secció de codicologia. És el segon dels manuscrits a què fa referència CLÉMENT-SIMON 1893; vegeu també THORNDIKE 1945, n. 3).**BIBLIOGRAFIA CITADA:**

- D'ALVERNY 1974 M.-Th. d'ALVERNY, *Un adversaire de saint Thomas: Petrus Iohannis Olivi*, dins *St. Thomas Aquinas, 1274-1974. Commemorative Studies*, vol. II (Toronto 1974), ps. 179-218.
- BATAILLON 1988 L. J. BATAILLON, *Comptes de Pierre de Limoges pour la copie de livres*, dins *La production du livre universitaire au Moyen Age. Exemplar et pecia* (París 1988), ps. 265-273.
- BÉRIOU 1978 N. BÉRIOU, *La prédication au béguinage de Paris pendant l'année liturgique 1272-1273*, dins «Recherches Augustiniennes», vol. XIII (París 1978).
- BÉRIOU 1986 N. BÉRIOU, *Pierre de Limoges et la fin des temps*, «Mélanges de l'Ecole Française de Rome. Moyen Age-Temps Modernes», vol. 98-1 (Roma 1986), ps. 65-107.
- BÉRIOU 1987 N. BÉRIOU, *La prédication de Ranulphe de la Houblonnière*, vol. I (París 1987).
- BIRKENMAJER 1949 A. BIRKENMAJER, *Pierre de Limoges commentateur de Richard de Fournival*, «Isis», vol. XL (Massachusetts 1949), ps. 18-31.
- BOHIGAS, MUNDÓ, SOBERANAS 1973-1974 P. BOHIGAS, A. MUNDÓ i A.-J. SOBERANAS, *Normes per a la descripció codicològica dels manuscrits*, «Biblioteconomía», núms. 77-78 (Barcelona 1973-1974), ps. 93-99.
- BONNER 1980 A. BONNER, *Notes de bibliografía i cronologia lul·lianes*, «Estudios Lulianos», 24 (Palma de Mallorca 1980), ps. 72-86.
- CLÉMENT-SIMON 1893 G. CLÉMENT-SIMON, *Notice de quelques manuscrits d'une bibliothèque limousine*, «Bulletin de la Société Scientifique, Historique et Archéologique de La Corrèze», vol. XV (Briva 1893), ps. 299-317, 467-470.
- DELISLE 1868-1881 L. DELISLE, *Le cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, 4 vols. (París 1868-1881).
- DELISLE 1870 L. DELISLE, *Inventaire des manuscrits latins de la Bibliothèque Nationa-*

- le provenant du fons de la Sorbonne, «Bibliothèque de l'École des Chartes», vol. XXXI (Paris 1870), ps. 1-50, 135-161.
- ENG
GAIFFIER 1967 *Els Nostres Clàssics* (Barcelona, Editorial Barcino).
B. de GAIFFIER, *Une lettre de Claude Chastelain sur les manuscrits parisiens de R. Lulle, Études critiques d'agiographie et d'iconologie* (Bruselles 1967), ps. 160-167. (També a «Studia Monographica & Recensiones», vol. XI, Palma de Mallorca 1954, ps. 125-134.)
- GLORIEUX 1933 P. GLORIEUX, *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIII siècle*, 2 vols. (Paris 1933).
- GLORIEUX 1955 P. GLORIEUX, *Nouvelle candidature pour le Commentaire sur les Sentences de «Paris Nat. lat. 16407»*, «Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale», vol. XXII (Lovaina, Abbaye de Mont César, 1955), ps. 312-322.
- GLORIEUX 1966 P. GLORIEUX, *Aux origines de la Sorbone*, 2 vols. (Paris 1966).
- HILLGARTH 1971 J. N. HILLGARTH, *Ramon Llull and lullism in fourteenth-century France* (Oxford 1971).
- LECOY 1868 A. LECOY DE LA MARCHE, *La Chaire française au Moyen Age* (Paris 1868).
- LUNA 1988 C. LUNA, *Aegidii Romani Opera Omnia, I-Catalogo dei manoscritti (294-372) 1/3***, *Francia (Parigi)* (Florència 1988).
- MABILLE 1970 M. MABILLE, *Pierre de Limoges, copiste de manuscrits*, «Scriptorium», vol. XXIV (1970), ps. 45-48.
- MABILLE 1971 M. MABILLE, *Les manuscrits de Gérard d'Utrecht conservés à la Bibliothèque Nationale de Paris*, «Bibliothèque de l'École des Chartes», vol. CXIX (Paris-Ginebra 1971), ps. 5-25.
- MABILLE 1976 M. MABILLE, *Pierre de Limoges et ses méthodes de travail*, dins *Homages à André Boutemy* (Bruselles 1976), ps. 244-251.
- MARTÈNE-DURAND 1717 E. MARTÈNE i U. DURAND, *Thesaurus Novus Anecdotorum*, vol I (Paris 1717).
- OS 1989 A. BONNER, *Obres selectes de Ramon Llull (1232-1316)*, 2 vols. (Palma de Mallorca 1989).
- RECUEIL 1857 *Recueil des historiens des gaules et de la France*, vol. XXI (Paris 1857).
- ROL *Raymundi Lulli Opera Latina*, ed. F. Stegmüller et. al., 18 vols. fins ara. Vols. 1-5 (Palma 1959-1967); vols. 6 i segs. (Turnhout, Bèlgica, 1975 i segs.).
- SAMARAN-MARICHAL 1974 Ch. SAMARAN i R. MARICHAL, *Catalogue des manuscrits en écriture latine (portant des indications de date, de lieu ou de copiste)*, vol. III, *Bibliothèque Nationale, fonds latin (n. 8001-18613)* (Paris 1974).
- SCHNEYER 1972 J. B. SCHNEYER, *Repertorium der Lateinischen Sermones des Mittelalters, für die Zeit von 1150-1350*, vol. IV (Münster 1972).
- SOLER 1991 A. SOLER i LLOPART, *Encara sobre la data del Blaqueria*, «Studia Lulliana», 31 (Palma de Mallorca 1991), ps. 113-123.
- THORNDIKE 1945 L. THORNDIKE, *Peter of Limoges on the comet of 1299*, «Isis», vol. XXXVI (Massachusetts 1945-1946), ps. 3-6.
- WELTHER 1927 J.-Th. WELTER, *L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du Moyen Age* (Paris 1927).